

Eesti Teaduste Akadeemia Looduskaitse Komisjoni 2013.aasta tegevuse ülevaade

Eesti TA Looduskaitse Komisjon (LKK) jätkas Tartus Eesti Maaülikooli (EMÜ) ruumes Veski tn.4 Baeri majas. Komisjoni esimees filosoofiadoktor Urmas Tartes, aseesimehed bioloogiakandidaat Vilju Lilleleht ja bioloogiakandidaat Heiki Tamm, teaduslik sekretär Vaike Hang.

Komisjoni liikmeskonnast lahkus surma läbi Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi tuntud teadlane, aktiivne komisjoni liige - Arno-Toomas Pihlak (16. dets. 1926 – 20. märts. 2013). Ta oli komisjoni liige aastast 1985. Aruandeaasta lõpus on komisjoni liikmeid 26. Nende hulgas komisjoni asutajaliige akadeemik Hans Trass (sünd. 1928), kes avaldab jätkuvalt huvitavaid looduskaitse artikleid.

Tegevusest

Komisjoni traditsiooniline **ettekandepäev**, seekord juba 51. toimus 05. juunil 2013 Tartu Ülikooli Botaanikaaia külastuskeskuse ruumes (Lai tn.38, ruumide eest tänu komisjoni aseesimehele, siis veel TÜ Botaanikaaia direktorile Heiki Tammele (alates 2013 oktoobrist tegutseb ta sellesama botaanikaaia ökoloogina).

Ettekandepäeva teema oli **“Koosluste taastamine”**. Kuulati 12 huvitavat ja aktuaalset ettekannet oma ala tunnustatud uurijatelt.

- Minevik, olevik ja tulevik. *Urmas Tartes, TA Looduskaitse Komisjon*
- Kahepaiksete elupaikade taastamine ja mõju asurkondadele. *Riinu Rannap, Tartu Ülikool*
- Maastiku väärtused ja taastamine. *Kalev Sepp, Eesti Maaülikool*
- Koosluste taastamise praktilisi küsimusi. *Kaupo Kohv, Riiklik Metsamajanduse Keskus*
- Põlismets – elurikkuse etalon. *Indrek Sell, Eestimaa Looduse Fond*
- Puisniidud on jätkuvalt ohus. *Tõnu Talvi, Keskkonnaamet*
- Taimestiku liigirikkuse taastumine puisniitudel. *Marek Sammul, Eesti Maaülikool*
- Rannaniitude hooldamine ja taastamine. *Mihkel Tiido, Keskkonnaamet*
- Muldade muutumine roostumisel takistab rannaniitude taastumist. *Marek Sammul, Eesti Maaülikool*
- Limnoloogiliste uuringute tähtsusest järve tervendamismeetodi valikul. *Ingmar Ott, Eesti Maaülikool*
- Nõrglubja-allikate taastamise vajadus ja võimalused. *Jaak Tambets, Eesti Loodushoiu Keskus*
- Soode taastamine – kas ka Eesti jaoks. *Mati Ilomets, Tallinna Ülikool*

Eesti tähtsaime looduskaitseliste teenete tunnustuse – Eerik Kumari nimelise looduskaitsepreemia koos looduskaitse kuldmärgiga pälvis sel aastal eesti loodust tutvustava veebiportaali Looduskalender.ee eestvedaja Gennadi Skromnov. LKK poolt kingiti laureaadile Kumari mälestusele pühendatud Looduskaitse Komisjoni artiklikogumik “Eesti loomariigi kaitsest” (toimetanud Vilju Lilleleht, 1992) koos Kumari fotoportreega.

Nabala kaitseala loomisele kaasaaitamine. 2010. aastal saatis komisjon Keskkonnaministeeriumile ettepaneku „viia läbi täiendav kogu ala loodusväärtuste teaduslik

inventuur ja eri piirkondade looduskaitse väärtuste hindamine.“ Käesoleval aastal sai Nabala looduskaitsealaga seonduv temaatika lahenduse – tuginedes ekspertarvamustele algatas keskkonnaminister looduskaitseala loomise. Nabala looduskaitseala ettepaneku ekspertiisi viis läbi komisjoni liige Kalev Sepp.

Komisjon osales 16. märtsil 2013 Lahemaa Rahvuspargis ELKSi organiseerimisel toimunud **Jaan Eilarti elutöö austamispäeval** - komisjoni poolt esinesid Kalev Sepp ja Vaike Hang (samal eksponeeriti Tartust kaasa võetud Jaan Eilarti tegemisi käsitlevat näitust).

Komisjon aitas korraldada **Jaan Eilarti 80 sünniaastapäeva konverentsi** Tartus TÜ raamatukogu konverentsisaalis 21. juunil 2013 (ettekannetega esinesid komisjoni liikmed Toomas Frey ja Kalev Sepp /Rahvusvahelise Looduskaitse Liidu asepresident/).

Näitused

Jaan Eilarti sünnipäevakonverentsiks koostas Vaike Hang EMÜ Baeri majas näituse “**Eilarti jaanipäev**”. Konverentsipäeval oli näitusekülastajaid palju. Näitus andis täieliku ülevaate Jaan Eilarti mitmepalgelisest tööst: oli tema raamatuid, käsikirju, artikleid, pildikesi ELKSi tegevusest, Tartu Üliõpilaste Looduskaitseringist, ühenduste-komisjonide tööst, kultuuritähiste jäädvustamisest (Eilarti korraldusel mälestuskivide avamisest jm). Näitusele koondatud materjal on nüüdseks pildistatud. ELKSil on kavas sama näitus viia veel Tallinnas loodusmuuseumisse.

Baeri majas oli aprillist-septembrini eksponeeritud Eesti Põllumajandusmuuseumi kümnel stendil kaunis kujunduses näitus – **Tõhela aeg ja inimesed** – mis tutvustas ühe soode ja metsadetaguse maanurga elu pildis ja sõnas ligikaudu viimase sajakonna aasta vältel. Selle möödunud aegade taluelu – nüüdseks kultuuripärandi Tõhela aeg ja inimesed kuraator on põllumajandusmuuseumi näituseosakonna juhataja Mare Viiralt, kunstnik Marika Tang ja autor Vaike Hang. Selle näituse juures korraldame mitmeid pärandkultuuriteemalisi õhtuid koos Looduskaitse Seltsiga. Nii näiteks esines selle näituse taustal 17. juunil Mall Hiiemäe teemal – Rahvusökoloogia ja pärandkultuur. Samuti toimus selle näituse taustal ka V. Hangu kaheksanda kodu-uurimusliku raamatu „Tõhela küla. Minevikust tänapäeva” (2013, Pärnu, 367 lk. toim. Ester Vilgats) esitus.

V. Hang aitas koostada ajakirja “**Eesti Loodus**“ **80. sünnipäeva näitust**, milline eksponeeriti TÜ raamatukogus 21. novembril 2013 ja lähiajal tuuakse see näitus üle Baeri majja.

Praegu on Baeri majas **mälestusnäitus – Heino Jõe 100** (1913-1990). Ta oli sõjajärgsel ajal Kanadas ülitulemuslikult tegutsenud ajakirjanik, pedagoog, skaudijuht, loodusehoidja, kunstnik, ühiskonnategelane. Heino Jõe oli kirjavahetuses paljude kultuuritegelaste ja loodusteadlastega kodumaal. Nii näiteks sai Eerik Kumari temalt siin kättesaamatut loodusteaduslikku uudiskirjandust, millest osa otse kirjandusmuuseumi eriosakonda rändas – ja Kumari sai neid ainult seal kasutada. Toronto eestlaste suvekodude ja laagripaigas Kotkajärvel seisab H. Jõe idee ja projekti järgi 1988.aastal loodud maailma esimene ilusa emakeele sammas. Näitusel on eesti keele ausamba saamisloole lisaks rohkesti – tema kirjutatud raamatuid, joonistusi, käsitöid, artikleid, kirju jm – tema rikkalikust pärandist lähemast ja kaugemast minevikust. Üle 1200 noore Kanada eestlase on H. Jõe juhatusel saanud eestlaseks kasvamise õpetuse skaudilaagrites. Tema kasvandikke on asunud Eestisse elama – nagu Riina Kindlam, Andres Kasekamp jt. Näitusel on saatnud materjale ka H. Jõe kaks tütar Torontost. Avamisel 22. novembril kõneles H. Jõe tütre tütar - Eestis elav ajakirjanik Riina Kindlam ja H. Jõe “skaudipoiss” dr. Heino Noor 1930-aastatest. Kanadas elanud ja sealset eestlaste elu tundjad kinnitavad, et Heino Jõe on sealsetele eestlaste iidol, legend. See näitus on temale kaugel maal eestlaste eestlaseks kasvatamise tänuks (koostas V. Hang). Üldse on V. Hang koostanud 246 avalikku näitust (mis ajalehes välja kuulutatud) alates 1964.aastast tänaseni.

Komisjoni liikmete igapäevatöö on valdavalt looduskaitse või sellega lähedalt seotud tegevus. Osa

pensionipõlve pidavad aktiivsed inimesed tegutsevad jätkuvalt Looduskaitse Komisjoni egiidi all.

Enn Pirrus uuris Pandivere geoloogiliselt huvitavaid looduskaitseobjekte. Vaatles Ebavere, Emumäe ja Viru-Roela oosivorme, Simuna ja Mõdriku allikaalade ja Struve meridiaani tähistuse ning Väinjärve seisundit ja hooldustaset. Külastas mitmeid mõisaparke ja Tamsalu lähikonna pärandkultuuriobjekte. Kogus seniteadmata suurte rändrahnude kohta andmeid - kaks Saaremaalt, üks Otepää kõrgustikult. Konsulteeris loodusehuvilist A. Kivistikku Nõva looduspargi rajamise küsimustes, nõustas maastikuarheoloogi M. Remmelit rändkivirajatiste uuringul Loode-Harjumaal. Esines 6-8 aprillil Tallinna televisiooni keskkonnapäeva saates pealinna suurtest rändrahnudest. Temalt ilmus ajakirjas Keskkonnatehnika (4/13) artikkel – Mõjutusi lähikosmosest.

Toomas Frey pidas ettekande Eesti XII ökoloogiakonverentsil “ELUSi osast ökoloogia arendamisel Eestis”. Osales rahvusvahelises kompleksseires Saadjärvel (EE02), juhendas Saadjärve looduspargis mitmeid ekskursioone. Kõneles Jaan Eilarti mälestuskonverentsil – Jaan Eilart loodusteadlasena. Trükkis ilmus T. Frey jt. 2013 – Report on National ICP IM Activities in Estonia. In 22st Annual Report 2013. Sirpa Kleemola and Martin Forsius (eds.). The Finnish Environment 25/2013, 44-46. Finnish Environment Institute, Edita Prima Ltd., Helsinki, Finland.

Peeter Muiste on projekti 2011-2014 -kuusekändude varumise metsanduslikud aspektid ja kaasnevate keskkonnamõjude hindamine – projekti põhitäitja. On – Kasvavate puude laasimise mõju puidu kvaliteedile – projekti juht 2012-2013. Wood based energy systems for Nordic 2012-2015 projekti koordinaator Eestis. On TTÜ ja EMÜ ühisõppekava “Taastuvatel energiallikatel põhinev hajaenergeetika – 2010-2014 projekti koordinaator EMU-s.

Aleksander Maastik toimetas Keskkonnatehnika artikleid. Osales kõrgkooliõpiku Jäätmekäitlus ja pinnase tervendamine (M. Kriipsalu, A. Maastik, J. Truu) koostamises. Jätkas koostööd Mart Külvikuga looduskaitse rakendussõnastiku koostamisel. Trükivalmis on saanud A. Maastik (koos kaaautoritega) -Tööstusökoloogia sõnavara. Inglise-eesti-inglise (TTÜ Tartu kolledz). Esines Hugo Treffneri gümnaasiumi reaalharu 11. klasside õpilastele “veeringe ja vesiehitised” (4. veebr.). 6. dets. esines Eesti Veeühingu 20.aastapäeva konverentsil ettekandega – reoveepuhastuse algaastakümned Eestis.

Heiki Tamm jätkas teadustööd kaitsealuse liigi *Taxus baccata* L. Eesti populatsioonide geneetilise mitmekesisuse uurimist. Pidanud ettekandeid: Botaanikaaedade roll kaasaajal – Eesti Looduskaitse Seltsis ja Looduskaitse Komisjonis (26.09.2013) “Attention Invasive alien species” rahvusvahelisel konverentsil Tveri Riiklikus Ülikoolis (13.09. 2013). Development of the Botanical Garden of the University of Tartu in 2003-2012. Balti botaanikaaedade assotsiatsiooni seminaril Tallinnas 09.05. 2013. Taimede ülemaailmne looduskaitse strateegia – GSPC – Eesti botaanikaaedade seminaril Vormsil – 06.09.2013. H. Tamm on koostanud kaks aruannet Eesti botaanikaaedade tegevusest (ka looduskaitsealisest) 2013.aastal – Euroopa botaanikaaedade konsortsiumile (koos R. Aguraiujaga). Ta on kaasa aidanud taimede lummuse päeva (18.05), teadlaste öö (27.09) tähistamisele botaanikaaias, uue ekspositsiooni – samblaaed rajamisele botaanikaaias, Eestimaa aednikele pühendatud skulptuuri püstitamisele botaanikaaias (28.06), Tartu Rotary klubi puude kevadisele istutamisele jm. Ta on tutvustanud TÜ botaanikaaeda Vikerraadios, Tartu Kukes, Tartu Postimehes jm. Urmas Tartese 50. sünnipäeval (19.09.) pidas meeoluka kiidukõne ja andis juubilarile üle komisjoni kingituse 50 pilti Taevaskojast.

Vilma Kuusk tegutseb Pärnus rannaniidu orhideede kaitse korraldamisel (ka vabatahtlikul valvamisel). Esitanud nõudeid lehmakarja hooldajatele – nõudes veel ühe orhideede kasvukoha aiaga piiramist. On ka Tahkuranna golfiväljaku looduskaitsealade jälgija – tema soovitusel on seal nüüd tegutsemas hooldameeskond. Iga paari nädala tagant möllavad tormituuled on teinud seal metsa kallal suurt laastamistööd.

Uudo Timm teeb raadiotelemeetrilisi uuringuid lendorava kodupiirkonna suuruse, ruumikasutuse, ööpäevase aktiivsuse jne välja selgitamiseks. Kirjutanud artikleid: Raplamaa loodusväärtused (EL,5). Mälukilde Soomaa rahvuspargi loomisest (EL, 11). Pidanud üle 10 loodus- ja

looduskaitseteemalise loengu. Raadio saatesarjas –Looduse lemmikud – on ta pidanud üle 45 saate. Juhendanud mitmete looduse õppelaagrites looduse praktilist tundmist. Juhendanud 20 korral looduseretki. Koostanud kolme kaitseala kaitsekorralduskava (osalenud veel kahe kaitsekorralduskava koostamises). On tulevase Nabala kaitseala loomise loodusväärtuste kaardistaja, kaitseala piiri, tsoneeringu ja kaitsekorra eelnõu ettevalmistajaid. On lendorava kaitsekorralduskava koostaja. Tegutseb Keskkonnaministeeriumi liigikaitsekomisjonis.

Urmas Tartes esines loodusõhtutel erinevates Eestimaa paikades – Sõmeru vallas, Tallinna Rahvusraamatukogus, Türi Ühisgümnaasiumis, Pühajärve Põhikoolis, Keskkonnaameti loodusõhtutel Pärnus ja Raplas. Viis läbi töötoa Keskkonnaameti korraldatud keskkonnahariduse konverentsil, juhendas Nigula lastelaagris entomoloogilist õppepäeva, juhendas Lilli loodusemaja putukalaagrit, pidas loengu looduse ja lindude pildistamise eetikast EOÜ noorte linnulaagris ning esines loenguga sääskedest ja puukidest Tartu Üliõpilaste Looduskaitseringis. Viis koos Arne Aderiga läbi Vapramäe-Vellavere-Vitipalu sihtasutuse korraldatud rahvusvahelise koolituse „Photography in promotion and preservation of natural heritage“. Osales Kumari preemia määramise komisjoni töös Tallinnas.

Osales Aasta Loodusfoto, Eesti Looduse fotovõistluse, VVVS korraldatud fotovõistluse „Märka mind!“ ja Wikipedia korraldatud teadusfoto konkursside žürii töös. Koos Arne Aderiga valmis Keskkonnaameti tellimisel vee-teemaline õppemapp koolidele.

Trükised

Looduskaitse Komisjonis on koostatud artiklikogumiku “Looduskaitse ja teadus”. See käsikiri ootab trükis avaldamist. Sisaldab 14 artiklit (oleme mõned artiklid veel juurde planeerinud). Üks tähelepanuväärsemaid artikleid kogumikus on Marek Sammuli käsikiri – “Looduskaitse teaduse ees seisvad küsimused 21.sajandi hakul”. Loodame selle trükis ilmumist Keskkonnaministeeriumi abiga.

Komisjon teeb koostööd Keskkonnaministeeriumi- ja tema allasutustega, EOÜ, ELUSi, ELKSiga.

Urmas Tartes
Eesti TA Looduskaitse Komisjoni esimees